

УДК 330.108

Патер Л. М.,
pater87lm@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-2871-7256,
здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ІТ-ПОСЛУГ

Анотація. Інтелектуалізація праці є вже тривалий час важливою складовою функціонування та розвитку підприємств, а в міру глобалізації та неоіндустріалізації така залежність значно посилилась і надалі буде лише зростати. У статті обґрунтовано низку конкурентних переваг, що створює інтелектуальний капітал для підприємств, зокрема сфери ІТ-послуг, та наголошено на важливості його активного нагромадження і використання у всіх напрямках економічної діяльності. Виділено пріоритетне значення процесів інтелектуалізації праці та звернуто увагу на основні їх параметри – творчий потенціал, фахові компетенції, професійно-кваліфікаційний рівень, трудова активність, креативні здібності персоналу. Визначено інструментарій формування та розвитку інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг, розподіл яких здійснено відповідно до таких характеристик: створення конкурентоспроможних робочих місць з огляду на зміни в ІТ-галузі, дотримання інституційно-правових норм трудового законодавства, впровадження колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин, створення умов для професійно-кваліфікаційного розвитку в сфері ІТ-послуг, посилення трудової мотивації праці при створенні ІТ-продукції, забезпечення соціального захисту та надання соціальних гарантій бізнесом – інструменти формування інтелектуального капіталу; диференціація форм зайнятості в ІТ-сфері, підвищення трудової та соціальної активності, налагодження довірчих відносин та рівного партнерства, участь у капіталі ІТ-підприємства та прийнятті управлінських рішень, підвищення рівня соціально-трудова згуртованості, моральних та етичних норм, реалізація особистого потенціалу працівника при створенні ІТ-продукції, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – інструменти розвитку інтелектуального капіталу. Наголошено на важливості дотримання менеджментом підприємств сфери ІТ-послуг принципів продуктивності, відповідальності, культури, партнерства, мотивації, соціалізації та інших при формуванні та розвитку інтелектуального капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуалізація праці, підприємства сфери ІТ-послуг, соціально-трудова відносини.

Pater L. M.,
pater87lm@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-2871-7256,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

TOOLKIT FOR FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF ENTERPRISES IN THE FIELD OF IT SERVICES

Abstract. The intellectualization of labor has been an important component of the functioning and development of enterprises for a long time, and in the course of globalization and neo-industrialization, this dependence has significantly increased and will only grow in the future. The article substantiates a number of competitive advantages that create intellectual capital for enterprises, in particular the field of IT services, and emphasizes the importance of its active accumulation and use in all areas of economic activity. The priority importance of processes of intellectualization of labor is highlighted and attention is paid to their main parameters – creative potential, professional competences, professional qualification level, labor activity, creative abilities of personnel. The toolkit for the formation and development of the intellectual capital of enterprises in the field of IT services has been determined, the distribution of which is carried out according to the following characteristics: creation of competitive workplaces in view of changes in the IT industry, compliance with institutional and legal norms of labor legislation, implementation of collective contractual regulation of social and labor relations, creation of conditions for professional and qualification development in the field of IT services, strengthening of labor motivation in the creation of IT products, provision of social protection and provision of social guarantees by business – tools for the formation of intellectual capital; differentiation of forms of employment in the IT sphere, increase in labor and social activity, establishment of trust relations and equal partnership, participation in the capital of the IT enterprise and management decision-making, increase in the level of social and labor cohesion, moral and ethical norms, realization of the employee's personal potential in creating IT products, commercialization of intellectual property objects – tools for the development of intellectual capital. The importance of

compliance by the management of enterprises in the field of IT services with the principles of productivity, responsibility, culture, partnership, motivation, socialization and others in the formation and development of intellectual capital is emphasized.

Key words: intellectual capital, intellectualization of labor, enterprises in the field of IT services, social and labor relations.

JEL Classification: L86, M14

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-79-22>

Постановка проблеми. Розвиток підприємницького середовища передбачає взаємодію низки ресурсів, як матеріально-технічні, технологічні, фінансові та інші, при цьому пріоритетне значення актуально надати інтелектуальному забезпеченню, завдяки чому вдається, з одного боку, зберегти функціональний стан, а, з іншого, – сформувати нові бізнес-ідеї для нагромадження інноваційного потенціалу та конкурентного розвитку.

Доречно погодитися, що інтелектуалізація праці є вже тривалий час важливою складовою функціонування та розвитку підприємств, а в міру глобалізації та неоіндустріалізації така залежність значно посилилась і надалі буде лише зростати. Тут слід враховувати насамперед чинники ефективності та продуктивності зайнятості, що має прямий вплив на результати підприємницької діяльності та яким необхідно надавати важливу вагу при прийнятті і реалізації стратегічних управлінських рішень. Безперечно, інтелектуальний капітал підприємства має властивість досить динамічно змінюватися, що в основному пов'язано з розвитком інновацій та технологій, і завдання підприємств - адаптуватися до таких тенденцій, зокрема розробляючи та реалізуючи відповідні програми з орієнтацією на стимулювання і мотивацію інтелектуалізації праці.

Досить вираженою є залежність результатів підприємницької діяльності у сфері ІТ-послуг від якості інтелектуального капіталу, адже на його основі формується конкурентний потенціал ІТ-підприємства, де креативність, висока продуктивність, інноваційність та інші характеристики інтелектуалізації становлять кінцеву вартість та рівень конкурентоспроможності ІТ-продукції. Таким чином, актуальне значення для підприємств сфери ІТ-послуг має політика, що передбачає впровадження заходів підвищення інтелектуалізації праці та формування інтелектуального капіталу на основі широкого управлінського інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтелектуальний капітал та його збільшення розглядається у підприємницькому середовищі одним із основних ресурсів для забезпечення стабільного функціонування та розвитку. Тренд інтелектуалізації повністю охоплює ІТ-сферу і здатність бізнесу його дотримуватися розглядається не лише як засіб конкурентного розвитку, а більше того як такий, що визначає здатність вести підприємницьку діяльність. Відтак відсутність чи недостатня налагодженість інтелектуального

капіталу може становити критичну загрозу бізнесу і її подолання потребуватиме значних витрат ресурсів. Інтелектуальний капітал здебільшого має інвестиційний характер, адже вкладення підприємств ІТ-сфери у пошук та навчання, перекваліфікацію чи підвищення фахових компетенцій найнятого персоналу повинно відбуватися на постійній основі. На таких та інших особливостях формування і розвитку інтелектуального капіталу підприємств, зокрема сфери ІТ-послуг наголошується у численних наукових працях, зокрема Н. Бенько [1, с. 96-104], Т. Васильціва [2, с. 52-57], М. Горбаченко [5, с. 7-14], Т. Городньої [2, с. 52-57], Т. Деділової [11, с. 51-60], Н. Ілляшенко [3, с. 64-78], С. Ілляшенко [3, с. 64-78], Я. Качмарика [4, с. 105-110], І. Кирчата [11, с. 51-60], І. Кичко [5, с. 7-14], О. Кліпкової [6, с. 34-37], А. Кузнецової [10, с. 180-189], В. Куцик [6, с. 34-37; 7, с. 244-249], П. Куцика [8, с. 256-264], О. Літвінової [9, с. 98-103], Р. Лупака [2, с. 52-57; 4, с. 105-110; 7, с. 244-249], К. Процикевич [8, с. 256-264], О. Череп [10, с. 180-189], О. Шершенюк [11, с. 51-60], Ю. Шипуліної [3, с. 64-78], О. Юрченко [11, с. 51-60] та ін. Попри значний обсяг наукових розробок, процеси інтелектуалізації та формування інтелектуального капіталу потребують подальших досліджень, зокрема тих, у яких буде визначено сучасний інструментарій стимулювання та мотивації налагодження інтелектуальної праці, розширення сфери використання інтелектуального капіталу, осучаснення механізмів управління інтелектуально-творчою діяльністю, у т.ч. на підприємствах сфери ІТ-послуг.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування інструментарію формування та розвитку інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг з огляду на посилення темпів глобалізації та неоіндустріалізації і необхідності адаптації до таких умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільне функціонування підприємств сфери ІТ-послуг, як і інших видів економічної діяльності, потребує повноцінного ресурсного забезпечення й інтелектуальний капітал має пріоритетне значення, що використовується в усіх сферах реалізації підприємницького потенціалу і водночас формує його обсяги та напрями розширення. Інтелектуальний капітал, попри те, що формується на засадах найму, організації умов праці, стимулювання та мотивації її результатів і, здавалося, такі завдання вирішуються в оперативному режимі, не може використовуватися без розроблення чіткої

політики, в якій буде визначено комплекс відповідних інструментів та заходів.

Підприємствам сфери ІТ-послуг потрібно відійти від практики здійснення інтелектуально-кадрового забезпечення з огляду на оперативні чи тактичні завдання і навпаки – визначення стратегічних змін та забезпечення розвитку інтелектуального капіталу повинно бути закладено в модель підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки на довгостроковий період.

Слід врахувати, що інтелектуалізація праці за інших характеристик визначається особистим ставленням персоналу до зайнятості, його трудовою поведінкою, яка детермінована впливом багатьох чинників, що мають різний вплив у численних напрямках підприємницької діяльності. В цілому формування та розвиток інтелектуального капіталу зводиться до створення на підприємстві управлінської системи, вектори якої стосуються мотивації та стимулювання персоналу на дії, що передбачають досягнення особистих цілей та вирішення стратегічних і оперативних завдань підприємства. Безперечно, інтелектуальний капітал є пріоритетною складовою управління, однією з функцій стратегічного менеджменту. Відтак трудова діяльність на підприємствах сфери ІТ-послуг повинна бути організованою таким чином, щоб повною мірою забезпечити особисті інтереси працівників та, враховуючи їх, сформувати необхідний для конкурентного розвитку обсяг інтелектуального капіталу, при цьому стимулюючи розкриття фахово-професійних та кваліфікаційних навиків, креативного потенціалу тощо.

Більше того, процес формування та розвитку інтелектуального капіталу доцільно розглядати як основний рушійний процес забезпечення ефективності та конкурентоспроможності підприємницької діяльності. Виходячи з цього, інструментарій формування та розвитку інтелектуального капіталу на підприємствах сфери ІТ-послуг пропонується розглядати з огляду структурно-функціонального підходу, наведеного на рис. 1.

Примітно, що результати діяльності підприємств сфери ІТ-послуг значною мірою залежать від якості формування та темпів розвитку інтелектуального капіталу. Свідченням цього є комплекс заходів, які необхідно реалізувати для забезпечення інтелектуалізації праці та які одночасно чинять значний вплив на фінансові результати підприємницької діяльності. Йдеться про такі об'єкти управління процесами інтелектуалізації праці, як конкурентоспроможність робочих місць, інституційно-правові норми трудового законодавства, колективно-договірне регулювання, професійно-кваліфікаційний розвиток, трудова мотивація праці, соціальний захист та соціальні гарантії. Однозначно такі особливості соціально-трудових відносин мають враховуватися в політиці конкурентного розвитку та складати окрему підсистему стратегічного управління в діяльності підприємств сфери ІТ-послуг.

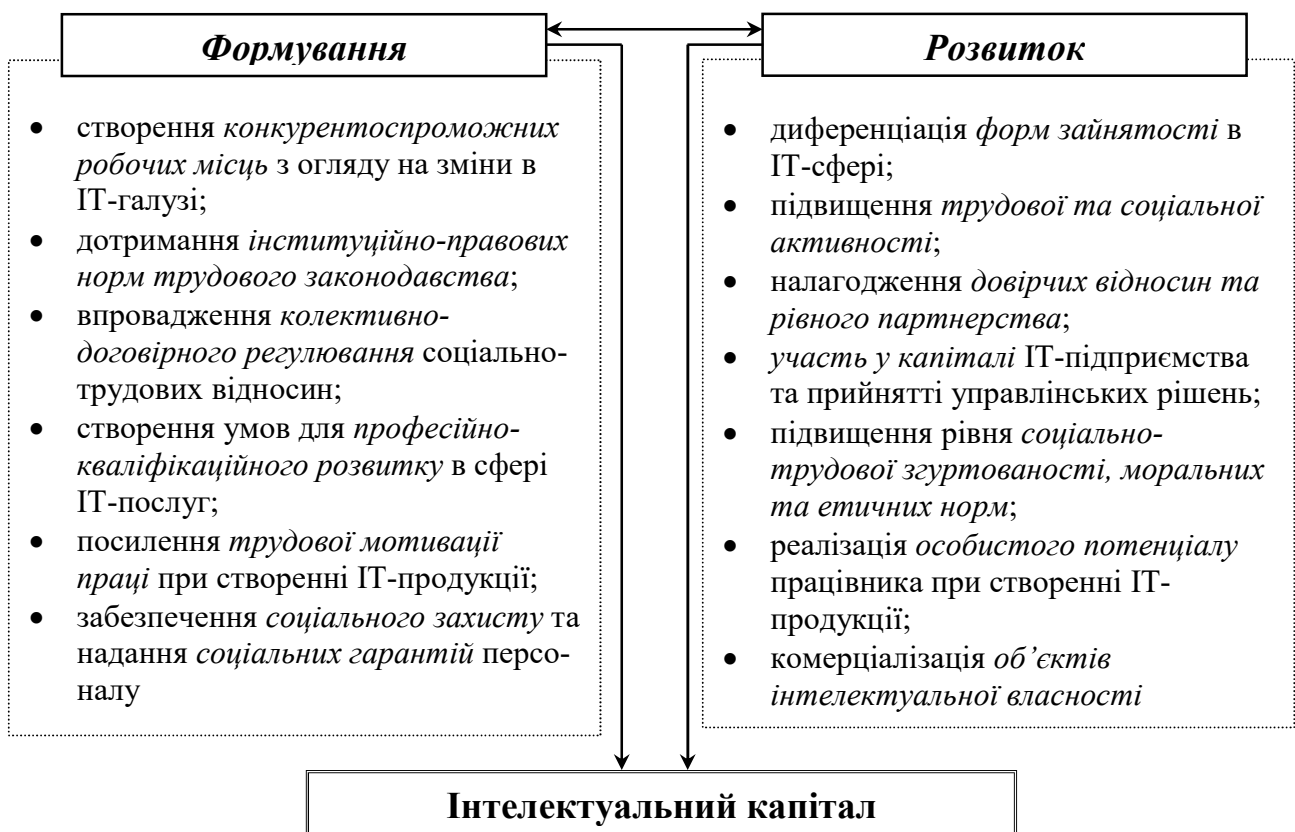

Рис. 1. Інструментарій формування та розвитку інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг

Доречно брати до уваги, що процеси формування інтелектуального капіталу повинні мати стимулюючий та мотиваційний характер. Зокрема, підприємствам сфери ІТ-послуг необхідно враховувати потреби персоналу, а особливо в контексті розширення сфер їх вмінь та навиків і без створення конкурентоспроможних робочих місць чи належної трудової мотивації таких результатів стає складно досягнути. Попри це формування інтелектуального капіталу потребує інституційних та структурних змін підприємницької діяльності, а відтак підприємствам сфери ІТ-послуг важливо дотримуватися інституційно-правових норм трудового законодавства, впроваджувати практику колективно-договірних домовленостей. Також вектори інтелектуалізації праці мають бути направлені на забезпечення низки соціальних потреб, зокрема соціального захисту, соціальних гарантій та ін.

Якщо розглядати інструментарій системи управління розвитком інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг, то необхідно звернути увагу на наступні об'єкти: форми зайнятості; організація та нормування праці; підвищення ефективності праці; участь у капіталі підприємства; соціально-трудова згуртованість, моральні та етичні норми; особистий потенціал. Таким чином розвиток інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг повинен бути акцентований на впровадження сучасних підходів та норм, які дозволяють забезпечити підвищення результатів праці з дотриманням принципів диференціації, соціалізації, комерціалізації, партнерства, довіри, ефективності тощо.

Так, відзначимо, що завдяки диференціації форм зайнятості, де перевага надається вторинній, альтернативній, нестандартній трудовій діяльності, слід очікувати на активізацію використання інтелектуальних творчих здібностей, розширення професійно-кваліфікаційних навиків, покращення креативності. Поряд з тим, значна увага керівництва ІТ-підприємств повинна приділятися аспектам нормування, при цьому відійшовши від утверджених підходів, і більше враховувати професійні інтереси та креативність найманого персоналу. Йдеться про розвиток культури праці, моральних та етичних норм, трудової відповідальності, у результаті чого вдається досить динамічно пришвидшити підвищення якості інтелектуально-кадрового забезпечення.

З досвіду багатьох зарубіжних ІТ-компаній стає очевидно, що все більш актуальне значення має налагодження довірчих відносин та рівного партнерства в середовищі соціально-трудова відносин і для цього необхідно впровадити наступні заходи: (1) розширення повноважень працівників щодо пошуку перспективних напрямів розвитку; (2) удосконалення системи розподілу доходів власників та персоналу; (3) започаткування практики надання персоналу частки у статутному капіталі, розмір якої буде залежати від рівня кваліфікації, стажу роботи та інших характеристик; (4) створення спільних із працівниками фондів реалізації бізнес-проектів.

Звісно, участь персоналу в управлінні підприємством має відбуватися відповідно до статутних документів та низки положень, у яких буде заохочено таку співпрацю, обґрунтовано сфери відповідальності кожної зі сторін та ін. З іншого боку, розвиток інтелектуального капіталу заведено пов'язувати з реалізацією особистого потенціалу і ІТ-сферу доречно віднести саме до тих видів економічної діяльності, у яких існують повноцінні можливості для досягнення такого результату. Постійне проектування та пошук нових рішень для удосконалення бізнес-процесів – це ті завдання, виконання яких дозволяє розвивати інтелектуально-творчий потенціал, фахові та професійні здібності, нові кваліфікаційні компетенції, креативність, що є базисом як формування, так і розвитку інтелектуального капіталу підприємств сфери ІТ-послуг.

Також потрібно врахувати комерційний характер інтелектуалізації праці, зокрема набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності. Як відомо, ці об'єкти є ключовими складовими нематеріального забезпечення підприємницької діяльності, а в сфері ІТ-послуг, на відміну від інших видів економічної діяльності, вони мають критичне значення і забезпечують основні фінансові надходження. Також підприємствам ІТ-сфери доречно перейняти практику внесення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу замість матеріальних цінностей, що не лише посилює важливість інтелектуального капіталу, а й дозволяє диверсифікувати джерела ресурсного забезпечення.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. ІТ-сфера належить до високодинамічних галузей економіки, розвиток яких відбувається швидкими темпами, забезпечуючи значні переваги країни в сучасних умовах глобалізації та неоіндустріалізації. За таких тенденцій суттєво посилюється значення інтелектуального капіталу, формування та розвиток якого дозволяє ІТ-підприємству утримувати високу динаміку поступу та якісно адаптуватися до нових технологічних викликів. Інтелектуальний капітал слід розглядати як базовий ресурс, де діяльність підприємств ІТ-сфери без якісного його формування не можна вважати повноцінною та здатною розвиватися.

Систему управління інтелектуальним капіталом підприємств сфери ІТ-послуг можна вважати потенційно ефективною за умови, якщо її побудова та подальше вдосконалення відбувається на засадах застосування наступного інструментарію: створення конкурентоспроможних робочих місць з огляду на зміни в ІТ-галузі, дотримання інституційно-правових норм трудового законодавства, впровадження колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин, створення умов для професійно-кваліфікаційного розвитку в сфері ІТ-послуг, посилення трудової мотивації праці при створенні ІТ-продукції, забезпечення соціального захисту та надання соціальних гарантій персоналу – інструменти формування інтелектуального капіталу; диференціація форм зайнятості в ІТ-сфері,

підвищення трудової та соціальної активності, налагодження довірчих відносин та рівного партнерства, участь у капіталі ІТ-підприємства та прийнятті управлінських рішень, підвищення рівня соціально-трудова згуртованості, моральних та етичних норм, реалізація особистого потенціалу працівника при створенні ІТ-продукції, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – інструменти розвитку інтелектуального капіталу.

Перспективи подальших досліджень доречно пов'язати з визначенням комплексу напрямів та засобів удосконалення системи управління інтелектуальним капіталом підприємств сфери ІТ-послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенько Н. М. Взаємозв'язок структури людського капіталу та інвестицій у людський капітал. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 96-104.
2. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Лупак Р. Л. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. Вип. 1. С. 52-57.
3. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Маркетингове управління інтелектуальним капіталом підприємства в контексті його інноваційного розвитку. *Маркетинг і цифрові технології*. 2022. Т. 6. № 1. С. 64-78.
4. Качмарик Я. Д., Лупак Р. Л. Система рішень процесу відтворення трудового потенціалу корпоративних систем. *Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні*. 2005. Спец. вип. 15 (Ч. 1). С. 105-110.
5. Кичко І., Горбаченко М. Інновації в управлінні персоналом та сучасний ринок праці: аспекти взаємодії. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 7-14.
6. Куцик В. І., Кліпкова О. А. Інтегральна оцінка комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у системі інноваційного розвитку підприємств. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2015. Вип. 19. С. 34-37.
7. Куцик В. І., Лупак Р. Л. Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 244-249.
8. Куцик П. О., Процикевич К. І. Політика активізації високотехнологічних стартапів у сфері ІКТ: теоретико-методичні засади формування. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 256-264.
9. Літвінов О. С. Концептуальні підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 98-103.
10. Череп О. Г., Кузнецова А. Є. Інтелектуальна власність та її вплив на конкурентоспроможність. *Економічний простір*. 2018. № 137. С. 180-189.

11. Юрченко О. В., Деділова Т. В., Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Економічні аспекти впливу інтелектуальної власності на конкурентоспроможність підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2022. № 1 (28). С. 51-60.

REFERENCES

1. Ben'ko, N. M. (2020), Vzaiemoz'v'язok struktury liuds'koho kapitalu ta investytsij u liuds'kyj kapital, *Biznes Inform*, № 10, s. 96-104.
2. Vasyl'tsiv, T. H. Horodnia, T. A. and Lupak, R. L. (2017), Ekonomichni aspekty dyversyfikatsii pidpriemstva z vykorystanniam innovatsijnykh investytsij, *Intelekt XXI*, vyp. 1, s. 52-57.
3. Illiashenko, S. M. Shypulina, Yu. S. and Illiashenko, N. S. (2022), Marketynhove upravlinnia intelektual'nym kapitalom pidpriemstva v konteksti joho innovatsijnoho rozvytku, *Marketynh i tsyfrovi tekhnologii*, T. 6. № 1, s. 64-78.
4. Kachmaryk, Ya. D. and Lupak, R. L. (2005), Systema rishen' protsesu vidtvorennia trudovoho potentsialu korporatyvnykh system, *Oblikovo-analitychni systemy sub'ektiv hospodars'koi diial'nosti v Ukraini*, Spets. vyp. 15 (Ch. 1), s. 105-110.
5. Kychko I. and Horbachenko M. (2017), Innovatsii v upravlinni personalom ta suchasnyj rynek pratsi: aspekty vzaiemodii, *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, № 1, s. 7-14.
6. Kutsyk, V. I. and Klipkova, O. A. (2015), Intehral'na otsinka komertsializatsii ob'ektiv intelektual'noi vlasnosti u systemi innovatsijnoho rozvytku pidpriemstv, *Torhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo*, vyp. 19, s. 34-37.
7. Kutsyk, V. I. and Lupak, R. L. (2017), Modeliuvannia konkurentnykh pozytsij pidpriemstv real'noho sektora ekonomiky na vnutrishn'omu rynku, *Biznes Inform*, № 12, s. 244-249.
8. Kutsyk, P. O. and Protykevych, K. I. (2022), Polityka aktyvizatsii vysokotekhnolohichnykh startapiv u sferi IKT: teoretyko-metodychni zasady formuvannia, *Ekonomichnyj analiz*, T. 32. № 4, s. 256-264.
9. Litvinov, O. S. (2018), Kontseptual'ni pidkhody do vyznachennia sutnosti intelektual'noho kapitalu, *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, vyp. 23, s. 98-103.
10. Cherep, O. H. and Kuznetsova, A. Ye. (2018), Intelektual'na vlasnist' ta ii vplyv na konkurentospromozhnist', *Ekonomichnyj prostir*, № 137, s. 180-189.
11. Yurchenko, O. V. Dedilova, T. V. Kyrchata, I. M. and Shersheniuk, O. M. (2022), Ekonomichni aspekty vplyvu intelektual'noi vlasnosti na konkurentospromozhnist' pidpriemstva, *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, № 1 (28), s. 51-60.

Стаття надійшла до редакції 14 серпня 2024 року